

¹ Мироненко Леонід Леонідович, заступник директора з виховній роботи
Полтавська спеціалізована школа-інтернат № 1, вчитель географії, м. Полтава, Україна

Анотація. В статті аналізується проблема формування системи понять на уроках соціально-економічної географії та їх закріплення. Аналізується все різноманіття запропонованих для вивчення понять з курсів „Економічна і соціальна географія світу” та „Економічна і соціальна географія України”. Автор пропонує чітко визначений алгоритм дій вчителя для подачі певного поняття чи групи понять: забезпечення стійкої мотивації, чуттєве сприйняття і активна розумова діяльність, формування поняття та його суті, встановлення міжпоняттєвого зв’язку та його практичне використання. Дотримуючись методичних та педагогічних вимог і рекомендацій, формування та закріплення понять соціально-економічного спрямування різної складності стане більш результативнішим та якіснішим.

Ключові слова: соціально-економічна географія, поняття, мотивація, чуттєве сприйняття, розумова діяльність, зміст.

В умовах постійного реформування навчально-виховного процесу та шкільної освіти, спостерігається переорієнтація основних освітніх завдань та вимог. Тепер вони спрямовані не тільки на засвоєння учнями певної суми знань, але і на розвиток їх особистості, пізнавальних інтересів, креативних здібностей, соціалізації у суспільстві і активної адаптації на ринку праці. В зв’язку з цим, гостро постала необхідність підготувати випускника загальноосвітнього навчального закладу для орієнтації в повсякденному житті та потреба у підготовці в школі економічно освічених людей, які будуть здатні вирішувати економічні проблеми та процеси, що відбуваються в суспільстві. Таке завдання покликаний виконати заключний курс шкільної географії, який надає знання соціально-економічного спрямування, повністю усуваючи таким чином економічну безграмотність населення. Отже, виникає потреба узгодити зміст географічної освіти старшокласників і потреби того соціального замовлення, яке вона повинна виконувати.

Головним орієнтиром реформування географічної освіти повинна стати здатність учнів свідомо розуміти економічні й соціальні явища, вміти прогнозувати їх через систему понять соціально-економічного спрямування.

Проблема формування наукових понять досить давно приваблювала увагу психологів та педагогів. Існують чисельні відомості, котрі підтверджують, що працями багатьох дослідників ґрунтовно і поступово розв’язувалися педагогічні проблеми, пов’язані з процесом формування наукових понять в різноманітних шкільних навчальних курсах.

В Україні ці питання прямо чи опосередковано розглядали – С.У. Гончаренко, Г.С. Костюк, В.В. Криворотько, Я.Б. Олійник, В.А. Онищук, М.П. Откаленко, О.С. Падалка, В.Ф. Паламарчук, А.Й. Сиротенко, М.С. Топузов, О.Г. Топчів, Б.П. Яценко. Значний внесок у розв’язання вказаної проблеми внесли зару-

біжні психологи і педагоги – М.Н. Верзілін, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, Г.П. Герасимов, А.В. Даринський, А. Дістервег, Дж. Дьюї, Л.В. Занков, Л.М. Панчешнікова, Г.О. Понурова, С.Л. Рубінштейн, М.М. Скаткін, А.В. Усова та інші. У роботах цих та багатьох інших авторів обґрунтовані психолого-дидактичні та методичні основи формування в учнів наукових понять, виділені ефективні прийоми і засоби керування розумовою діяльністю учнів. Але не зважаючи на підвищений в останні роки інтерес до проблеми формування наукових понять, досвід роботи загальноосвітніх навчальних закладів показує, що далеко не всі вчителі соціально-економічної географії підготовлені до її розв’язання, а проблема формування саме соціальних та економічних понять в учнів залишається недостатньо вивченою.

Разом з тим встановлено, що в умовах традиційного навчання рівень сформованості соціально-економічних понять в учнів є недостатнім для успішного вивчення шкільних курсів „Економічна і соціальна географія світу” та „Економічна і соціальна географія України”. Основною причиною є те, що соціально-економічні поняття формуються без урахування психолого-педагогічних умов та критеріїв відбору соціально-економічного матеріалу на кожний конкретний урок. Крім того більшість вчителів географії, використовують методи формування соціально-економічних понять, які зводиться до готового формулювання поняття, яке зовсім не відрізняється від наведеного у підручнику, а закріплення відбувається шляхом записування його визначення учнями в зошит.

Існує безліч визначень терміну “поняття”. У логічному словнику під редакцією М.І. Кондакова подано таке формулювання: “Високий ступінь мислення досягається у формі поняття, що є цілісною сукупністю думок про істотні ознаки та властивості об’єкта, який досліджується” [4, с. 38]. Педагогічний словник за редакцією М.Д. Ярмаченка дає інше визначення: “По-

няття – це логічна форма мислення, що відображає істотні зв'язки, властивості й відношення предметів та явищ” [5, с. 316]. В словнику С. Гончаренка міститься ще одне визначення: це одна з форм мислення, в якій відображаються загальні істотні властивості предметів та явищ об'єктивної дійсності, загальні взаємозв'язки між ними у вигляді цілісної сукупності ознак [1, с. 264]. Отже, поняття – це узагальнена форма відображення дійсності, зміст якої в цілому визначається суттєвими ознаками предметів і явищ та відношеннями між ними.

Система географічних понять утворює фундамент географічної освіти в школі. Поняття, як логічна категорія, характеризується двома взаємопов'язаними і взаємопротилежними сторонами, змістом і обсягом. Зміст – це сукупність істотних ознак, взаємозв'язки між якими утворюють структуру поняття, а обсяг – це кількість предметів і явищ які охоплюються даним змістом. Результативність засвоєння учнями понять знаходить своє відображення у двох формах: знання понять (які не вичерпуються лише знаннями визначень) і правильне оперування ними в конкретних видах розумової діяльності.

Соціально-економічна географія поєднує в собі одночасно елементи географії, економіки, соціології, тобто є комплексом наукових дисциплін, що позначаються на понятійно-термінологічному апараті курсу [7, с. 7]. “Соціально-економічні поняття – це форма мислення, у якій відбиваються загальні і разом з тим істотні властивості людського соціуму і явища об'єктивної дійсності (природи), загальні взаємозв'язки між ними, представлені у вигляді цілісної сукупності ознак через поєднання природничих, суспільних, виробничих, господарських категорій” [3, с. 7]. Соціально-економічна термінологія засвоюється старшокласниками неоднаково. Існує певна залежність між характером, змістом соціально-економічних понять і рівнем їх сформованості. Поняття, які носять розмитий, абстрактний характер, учнями опановуються гірше, ніж ті, що носять конкретний характер. Звичайно, що такі поняття, як „транспорт”, „торгівля”, „ціна товару”, „розподіл праці”, „туризм”, „реклама” є більш зрозумілими, тому що використовуються в повсякденному житті.

Серед всього різноманіття понять, які використовуються в ході вивчення курсу „Економічна і соціальна географія світу” можна виділити такі групи [3, с. 19]:

- 1) поняття про політичну карту світу („країна”, „територія”, „колонія”, „типологія країн” тощо);
- 2) поняття про види природних ресурсів, про їх промислове використання і господарське значення („вичерпні”, „не вичерпні”, „відновлювальні”, „не відновлювальні”, „раціональне природокористування”, „альтернативні види енергії” тощо);
- 3) соціальні поняття: „трудові ресурси”, „кількість населення”, „природний приріст”, „рух населення”, „урбанізація”, „раціональне використання трудових ресурсів” і т. ін);
- 4) економічні поняття: „господарство і його структура”, „сфери”, „галузі”, „типи підприємств”, „форми організації виробництва”, „енерговиробничі цикли”, „паливно-енергетичний баланс”, „продуктивність

праці”, „ефективність виробництва”, „інтенсифікація виробництва”, „концентрація”, „спеціалізація”, „кооперування”, „комбінування”, „менеджмент”, „маркетинг”, „інвестиції”, „собівартість продукції” та інші);

5) соціально-економічні географічні поняття про територіальну організацію виробництва, що включають розуміння понять “промисловий пункт”, “вузол”, “територіально-виробничий комплекс”, “економічний район”, “міжнародний географічний поділ праці”, “науково-технічна революція”, “міжнародний туризм”, і об'єднують соціальні і економічні поняття. Це створює сприятливі умови для структурування понять в систему й можливість надання їм відповідного змісту і обсягу при формуванні.

Аналізуючи літературні джерела та останні наукові дослідження, напрошується висновок, що динаміка продуктивності роботи учнів старших класів під час навчання систематично змінюється. Це дозволяє встановити тривалість безперервної подачі нового матеріалу. За психологічною характеристикою та фізіологічним віком десяти- та одинадцятикласник належить до підлітків і в змозі за урок тривалістю 45 хвилин опанувати одним-двома складними науковими поняттями та двома-трьома поняттями середньої складності. Але діючі підручники насичені величезною кількістю понять. Наприклад, підручник для десятого класу за редакцією Б.П.Яценка містить близько 180 наукових понять різної складності, серед яких є такі, що вже давно відомі учням, так і зовсім нові, раніше не відомі. Аналіз змісту підручника показує, що на кожний параграф припадає приблизно шість-сім наукових понять, а деякі теми, такі, як: „Політична карта світу”, „Населення світу”, „Світове господарство” містить по дев'ять, чотирнадцять наукових понять. Поняття в більшості тем не структуровані і не систематизовані, що створює складності в учнів у оволодінні таким обсягом навчального матеріалу. Навчальний процес формування та закріплення соціально-економічних понять буде не настільки плідним, якщо його не забезпечити психологічними та педагогічними умовами, за допомогою яких формування соціально-економічних понять в учнів було б адекватним їх навчально-пізнавальним можливостям.

Одним із важливих пріоритетів навчального процесу є зміна ставлення до учня, особливо підлітка-старшокласника. Особистість десяти- і одинадцятикласника стоїть у центрі всього навчального процесу, що вимагає від вчителя переосмислення цілей і завдань сучасного уроку соціально-економічної географії. Виникає необхідність наділяти учня більшою самостійністю у прийнятті рішень та формулюванні власних висновків. Учень стає на місце дослідника, вчиться спостерігати над суспільними та економічними процесами, вчиться їх аналізувати, прогнозувати, щоб не розгубитися в реальному світі.

Сам процес засвоєння понять має ряд особливостей. Одна з найважливіших полягає в тому, що поняття не можуть бути засвоєнні тільки шляхом заучування визначень. Результативність засвоєння учнями понять знаходить своє відображення в двох формах: знанням понять і правильним оперування ними. Це означає, що всі вони повинні бути не формально за-

своєними, а осмисленими у процесі активної пізнавальної діяльності.

У психолого-педагогічних дослідженнях терміни "формування поняття", "утворення поняття", "розвиток поняття" часто ототожнюються. Однак А.В.Усова під формуванням поняття розуміє заключний етап його утворення, який починається з прийняття предмета, а завершується утворенням абстрактного поняття [6, с. 15].

За А.В. Усовою процес формування складних понять включає такі наступні етапи [6, с. 3 – 14]:

Чуттєво-конкретне сприйняття (спостереження за процесами, об'єктами, під час роботи з роздатковим матеріалом, перегляд фільмів...);

Виявлення загальних суттєвих рис;

Абстрагування;

Визначення поняття;

Уточнення і закріплення в свідомості суттєвих ознак поняття;

Встановлення зв'язку даного поняття з іншими (раніше засвоєними);

Використання понять у вирішенні задач навчально-го характеру;

Класифікація понять;

Застосування поняття у вирішенні завдань творчого характеру;

Збагачення поняття (виявлення нових суттєвих ознак);

Повторне більш повне визначення поняття;

Опора на дане поняття при засвоєнні вже нового поняття;

Нове збагачення поняття;

Встановлення нових зв'язків і відносин даного поняття з іншими.

Далеко не всі вчені, методисти, вчителі розуміють, що формування понять – це спеціально організований, складний, цілісний, психолого-педагогічний процес. У педагогічній практиці його компоненти тісно переплітаються між собою. Проте свою функцію у забезпеченні засвоєння учнями поняття вони виконують на окремих етапах цього процесу.

Інтегруючи результати психолого-педагогічних досліджень С.В. Васильєва, П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, Г.Є. Ковальнової, О.Я. Савченко, Г.Є. Уварової, М.М. Шардакова та інших вчених ми виділили п'ять етапів процесу формування географічних понять:

Мотиваційна і змістова підготовка до засвоєння поняття.

Організація чуттєвого сприймання предметів і явищ природи.

Організація розумової діяльності, спрямованої на виділення істотних ознак поняття.

Узагальнення і словесне визначення суті поняття, позначення його відповідним терміном.

Введення сформованого поняття в систему географічних знань.

Процес утворення поняття характеризується виявленням основних суттєвих ознак предмета, які утворюють ядро поняття. Розвиток поняття включає в себе виявлення нових властивостей, ознак, зв'язків і відношень даного поняття з іншими, введення його в теоретичну систему понять.

Таким чином формування географічних понять – це окремий спеціально організований процес, який здійснюється як індуктивним так і дедуктивним шляхом. Оскільки шлях від формування до засвоєння того чи іншого поняття проходить поетапно, постараємося створити алгоритм дій формування соціально-економічних понять та розкриємо їх суть і завдання.

Перший етап можна умовно назвати етапом забезпечення стійкої мотивації. Завдання цього етапу – забезпечити сталу мотивацію учнів до процесу формування соціально-економічних понять. Щоб учні активно включилися у процес формування понять їм варто усвідомити, для чого необхідно засвоїти це поняття, тобто мотив своєї діяльності. Важливо забезпечити стійку мотивацію (пізнавальні, соціальні мотиви) на оволодіння старшокласниками новими знаннями для самовдосконалення, професійного визначення та особистісного росту. Сформувані почуття обов'язку, відповідальності, розуміння соціальної значимості та набуття досвіду. "Знання не имеют никакой ценности, если они не применяются для достижения какой либо достойной цели" (Н. Хилл "Думай и богатей"). Відповідно і окремі поняття, не маючи ніякої цінності для школяра, не стануть його досвідом. Успіх у будь-якій діяльності залежить не лише від здібностей і знань, а й від мотивації (тобто від прагнення самоствердитися, досягти високих результатів) [2, с. 40]. У процесі формування географічних понять навчально – пізнавальні (внутрішні) мотиви часто пов'язані лише з короточасною зацікавленістю змістом поняття. Засвоєння змісту здійснюється здебільшого шляхом інформаційного повідомлення, що не створює у дітей нових вражень, не призводить до достатніх емоційних переживань, не задовольняє їх природні потреби в розумовій активності.

Пізнавальний інтерес і позитивне ставлення школярів до засвоєння певного поняття забезпечується шляхом добору доступного, цікавого матеріалу, зокрема, зачитування уривків з оповідань, демонстрування фрагментів діафільмів чи кінофільмів, ілюстрацій, натуральних об'єктів, відгадування загадок, ребусів, кросвордів, проведення дослідів тощо.

Наприклад, мотивація формування поняття "державний кордон" починається з вступної розповіді вчителя (з елементами бесіди) про практичне значення знань про державні кордони країн в житті та діяльності людей; про їх місце в курсі шкільної соціально-економічної географії та науки в цілому. Розповідь супроводжується різними наочними засобами.

Однак, зазначимо, що мотивація навчальної діяльності не закінчується на першому етапі, а здійснюється протягом усього процесу формування поняття.

Другий етап – організація свідомого сприйняття предметів та явищ природи. Основне завдання полягає в тому, щоб забезпечити свідоме сприйняття учнями нових понять, забезпечити свідомого сприймання учнями об'єктів і явищ природи. Свідоме сприйняття забезпечується попереднім добром і демонструванням об'єктів природи, які за змістом повинні відповідати змістові того поняття, яке формується.

Об'єкти, що сприймаються, складають чуттєвий досвід школяра, без якого неможливе теоретичне за-

своєння знань – наукових понять. Сприймання відбувається через відчуття їх окремих ознак. Кожна ознака зіставляється з цілим образом і ним визначається, а цілісний образ залежить від особливостей його ознак. Поняття характеризується з різних сторін – довжина, обсяг, тривалість, масштаб, положення, температура, форма, кількість, розмір та інші. Щоб сприйняття було цілісним, використовують прийоми, які одночасно активізують чуттєвий досвід школяра, унаочнення, спонукання до згадування через посилення на місце, час безпосереднього сприймання об'єктів, про які йдеться, стислого пояснення вчителя.

На свідоме сприймання предметів і явищ довкілля має вплив правильно організоване спостереження в природі, спостереження природних об'єктів, проведення дослідів, організація самостійного навчального пошуку, використання різних засобів навчання, раніше набутих знань та практичного досвіду, точне і образне слово вчителя, вправи, які уточнюють сприймання.

Третій етап – організація розумової діяльності. Основне завдання полягає у виділенні істотних ознак поняття, встановленні взаємозв'язків і залежностей між ними. Важливо визначити не лише загальні риси, а ті, що виділяють дане поняття з усієї різноманітності схожих. Для реалізації цих завдань учням необхідно оволодіти прийомами розумової діяльності (порівняння, узагальнення, систематизація, аналіз, синтез, абстрагування);

Розумова діяльність починається тоді, коли у свідомості учнів є достатня кількість конкретних фактів, уявлень, тобто матеріалу для мислення. Осмислення цього матеріалу його внутрішній суті відіграє важливу роль у процесі формування поняття. Учні не зрозуміють суті поняття, що формується, якщо не включаться в самостійну розумову діяльність. Вони можуть запам'ятати запропоновану вчителем інформацію, але вона не буде осмисленою. З іншої сторони саме самостійна розумова діяльність буде вирішальним фактором у збереженні цього поняття в пам'яті на довгий термін, а не на період здачі тематичної чи максимум екзамену.

Логічне мислення учнів на цьому етапі залежить від вдалого підбору вчителем пізнавальних завдань, методів та засобів їх виконання. Наприклад: виділити з ряду перелічених країн ті, що мають вихід до моря; визначити країни, що мають спільний державний кордон; уявити, як би змінилося становище України, якби державний кордон проходив далі чи ближче ніж є на сьогоднішній день. Також можна запропонувати дітям скласти кросворд чи розв'язати кілька логічних задач. Наприклад: складіть невелику розповідь, використовуючи такі поняття: державна територія – акваторія – суходіл.

Четвертий етап – узагальнення суті поняття та позначення його відповідним терміном. Завдання цього етапу полягає в тому, щоб узагальнити виділені на попередньому етапі істотні ознаки поняття у вигляді доступного словесного визначення і позначити його відповідним терміном.

Можна підвести дітей до того, щоб вони самостійно дали визначення певного поняття. Власні спроби, хоч і не повністю правильні краще закріплять в пам'яті правильне визначення. Навіть невдала спроба дати визначення поняття, але власна з прикладанням розумових сил, теж позитивно впливає на процес запам'ятовування. Потрібно закріпити сутність поняття поставленими запитаннями чи проблемними завданнями. Наприклад: що таке територія держави; яке значення має принцип недоторканості й цілісності державної території, який закріплений в багатьох міжнародних договорах.

Наступний етап ми розділити ще на два.

П'ятий етап – реалізація міжпоняттєвих зв'язків. Воно полягає в об'єднанні засвоєних географічних понять у систему, у розкритті зв'язків і відносин між елементами цієї системи, в розташуванні їх у певному порядку та раціональній послідовності.

Шостий етап – практичне використання. Завдання цього етапу полягає у введенні сформованого поняття в систему географічних знань та активному використанні. Поняття вважається сформованим, якщо учень може вільно оперувати ним.

Таким чином, дотримання поетапності у процесі формування соціально-економічних понять в учнів, забезпечує послідовність розумової діяльності і є важливою дидактичною умовою їх формування і засвоєння.

Крім цього процес формування соціально-економічних понять забезпечують такі дидактичні умови, як: здійснення системно – структурного аналізу змісту поняття, встановлення міжпредметних зв'язків у формуванні понять, конструювання системи пізнавальних завдань для формування соціальних та економічних понять.

Отже, застосовуючи таку модель формування соціально-економічних понять, вчителі географії повинні притримуватися схожого алгоритму дій. Спочатку забезпечується стійка мотивація, потім чуттєве сприйняття і розумова діяльність. Далі формується саме поняття, узагальнюється його суть. Поняття закріплюється шляхом проблемного викладання з використанням проблемних завдань і запитань, учні самостійно опановують новим поняттям за допомогою навичок самоконтролю. Засоби наочності під час індивідуальної, фронтальної чи групової форми організації навчально-виховного процесу на уроці активізують зорове запам'ятовування системи понять певної теми. Використовуючи методичну модель, вчитель формує поняття за рахунок введення нових або додаткових ознак, встановлюючи міжпоняттєвий зв'язок, розкриває зміст поняття через певні логічні операції. Практичне застосування вивченого поняття відбувається через встановлення міжпоняттєвих зв'язків, перенесення вивчених понять в практику повсякденного життя. Таким чином формується вміння практично використовувати вивчене поняття на уроці, під час екскурсії, семінару, конференції, заліку, практичної роботи.

**ЛІТЕРАТУРА
(REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)**

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
S. Goncharenko Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary] / Simon Goncharenko – Kyiv: Lybed, 1997. – 376 s.
2. Назаренко Т.Г. Організація навчальної діяльності старшокласників у профільних географічних класах / Назаренко Т.Г. // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 6. – С. 38 – 43.
T. Nazarenko Orhanizatsiya navchal'noyi diyal'nosti starshoklasnykiv u profil'nykh heohrafichnykh klasakh [Organization of training activities in specialized high school geography classes] / T. Nazarenko // Heohrifiya ta ekonomika v suchasniy shkoli. – 2012. – № 6. – S.38 – 43.
3. Назаренко Т.Г. Формування соціально-економічних понять у старшокласників на уроках географії: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання. – К., 2004. – 20 с.
T. Nazarenko Formuvannya sotsial'no-ekonomichnykh ponyat' u starshoklasnykiv na urokakh heohrifiyi: avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata pedahohichnykh nauk za spetsial'nisty 13.00.02 – teoriya ta metodyka navchannya [The formation of the socio-economic concepts to high school students in the geography class]. – K, 2004. – 20 s.
4. Назаренко Т., Шиліна Н. Формування системи географічних понять у старшокласників / Тетяна Назаренко, Наталія Шиліна // Рідна школа. – 2010. – № 11. – С. 37 – 40.
T. Nazarenko, Shilin N. Formuvannya systemy heohrafichnykh ponyat' u starshoklasnykiv [Formation of geographical concepts in seniors] / Tatyana Nazarenko, Shilin Nataliae // Ridna shkola. – 2010. – № 11. – S. 37 – 40.
5. Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
Pedahohichnyy slovnyk [Pedagogical dictionary] / ed. M.D. Yarmachenka. – K: Pedahohichna dumka, 2001. – 516 s.
6. Усова А.В. Психолого-дидактические основы формирования у учащихся научных понятий: Учебное пособие / А.В. Усова. – Челябинск: ЧГПИ, 1979. – 85 с.
Usova A.B. Psikhologo-didakticheskiye osnovy formirovaniya u uchashchikhsya nauchnykh ponyatiy: Uchebnoye posobiye [Psychological and dydaktycheskiye Fundamentals of generating uchashchyhsya nauchnykh concepts] / A.B. Usova. – Chelyabinsk: CHHPY, 1979. – 85 s.
7. Шиліна Н.В. Формування географічних понять засобами інтерактивних технологій в учнів старшої школи: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання. – К., 2013. – 19 с.
Shilin N.V. Formuvannya heohrafichnykh ponyat' zasobamy interaktyvnykh tekhnolohiy v uchniv starshoyi shkoly: avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata pedahohichnykh nauk za spetsial'nisty 13.00.02 – teoriya ta metodyka navchannya [Formation of geographical concepts by means of interactive technologies in high school students]. – K, 2013. – 19 s.

Myronenko L.L. Technology development and consolidation of concepts in class socio-economic geography

Abstract. This article analyzes the problem of the formation of concepts in class socio-economic geography and their consolidation. We analyze the diversity offered to explore the concepts of the course "Economic and social geography of the world" and "economic and social geography of Ukraine." The author offers a clear sequence of actions the teacher to supply a concept or group of concepts: sustaining motivation, sensory perception and active mental activity, the formation of the concept and its essence, setting mizhponyattyevoho communication and its practical use. Following the methodological and pedagogical requirements and recommendations, the formation and consolidation of concepts of social and economic orientation of different complexity will be more effectively and better.

Keywords: social and economic geography, concept, motivation, sensory perception, mental activities, content.

Мироненко Л.Л. Технология формирования и закрепления понятий на уроках социально-экономической географии

Аннотация. В статье анализируется проблема формирования системы понятий на уроках социально-экономической географии и их закрепление. Анализируется все многообразие предлагаемых для изучения понятий по курсам "Экономическая и социальная география мира" и "Экономическая и социальная география Украины". Автор предлагает четко определенный алгоритм действий учителя для подачи определенного понятия или группы понятий: обеспечение устойчивой мотивации, чувственное восприятие и активная мыслительная деятельность, формирование понятия и его сути, установление связи между понятиями и его практическое использование. Следуя методическим и педагогическим требованиям и рекомендациям, формирования и закрепления понятий социально-экономического направления различной сложности станет более результативным и качественным.

Ключевые слова: социально-экономическая география, понятие, мотивация, чувственное восприятие, умственная деятельность, содержание.